

Geliş Tarihi:

23.05.2024

Kabul Tarihi:

20.01.2025

Yayınlanma Tarihi:

27.06.2025

Kaynakça Gösterimi: Yanar, G. & Çetin, G. (2025). Türkiye’den İngiltere’ye ihracatın ekonomik büyümeye etkisi: 2004-2023 dönemi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(52), 55-75, doi: 10.46928/iticusbe.1488783

TÜRKİYE’DEN İNGİLTERE’YE İHRACATIN EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİ: 2004-2023 DÖNEMİ¹

Araştırma

Gülşen Yanar

Sorumlu Yazar

İstanbul Ticaret Üniversitesi

gulsenyanar@aryaetiket.com

Güldenur Çetin

İstanbul Ticaret Üniversitesi

gadiguzel@ticaret.edu.tr

Gülşen Yanar, İstanbul Ticaret Üniversitesi’nde Uluslararası Ticaret Bölümü’nde Yüksek Lisans Öğrenimi yapmıştır ve Arya Etiket Firması’nın kurucu sahibidir.

Güldenur Çetin, İstanbul Ticaret Üniversitesi Makro Ekonomi doçentidir. Makroekonomi, uluslararası ekonomi ve mikroekonomi alanında ders vermekte ve bu alanlarda araştırmalar yayınlamaktadır.

¹ Gülşen Yanar tarafından hazırlanan Yüksek Lisans Tezinden türetilmiştir.

Türkiye’den İngiltere’ye İhracatın Ekonomik Büyümeye Etkisi: 2004-2023 Dönemi

Gülşen Yanar
gulsenyanar@aryaetiket.com
Güldenur Çetin
gadiguzel@ticaret.edu.tr

Özet

Ülkeler ekonomik büyüme ve kalkınma hedefi çerçevesinde ekonomi politikalarını belirlemektedirler. Bu bağlamda özellikle ticari sınırların ortadan kalkması, ülkelerin sürdürülebilir ekonomik büyüme ve kalkınma hedefleri için uluslararası ticaret faaliyetlerini de düzenleyerek ekonomilerine yön verme çabası içerisinde olmalarına sebep olmaktadır. Gerek gelişmiş ülkeler gerekse gelişmekte olan ülkeler bu minvalde politikalar oluşturarak politika araçlarını düzenlemektedirler. Bu çalışmada 2004–2023 dönemi için Türkiye’den İngiltere’ye gerçekleştirilen ihracatın Türkiye ekonomisi açısından ekonomik büyümenin dinamiği olup olmadığı sorusuna yanıt aranmaktadır. Çalışmada Otoregresif Dağıtılmış Gecikme Modeli-ARDL modeli kullanılmıştır. Analizler yapılmıştır ve değişkenler arasında eşbütünleşik ilişki vardır. Buna göre, Türkiye’den İngiltere’ye olan ihracat ile ekonomik büyüme arasında gerçekleşen değişiklikler birbirini etkilemektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, İngiltere, ARDL analizi, ekonomik büyüme, dış ticaret.

JEL Kodu: F43, F1

The Effect of Exports From Türkiye to the UK on Economic Growth: 2004-2023 Period

Abstract

The countries determine economic policies within the framework of their economic growth and development goals. In this context, the disappearance of commercial borders causes countries to strive to direct their economies by regulating international trade activities for sustainable economic growth and development goals. Both developed and developing countries create policies in this regard and regulate policy instruments. In this study, an answer is sought to the question of whether exports from Turkey to the UK for the period 2004 - 2023 are the dynamics of economic growth for the Turkish economy. Autoregressive Distributed Lag Model-ARDL model was used in the study. Analyzes have been made and it has been concluded that there is a cointegrated relationship between the variables, and that the increases and decreases between exports from Turkey to the UK and economic growth affect each other.

Keywords: Türkiye, UK, ARDL analysis, economic growth, foreign trade.

JEL Code: F43, F1

Giriş

Ülkelerin izlediği fayda temelli politikalar özünde ülkelerde sürdürülebilir ekonomik büyüme, kalkınma, küresel arenada güçlü olma, siyasi istikrar, askeri güç vb. elde etmek için vardır. Ulaşılmak istenen bu hedeflerin gerçekleştirilebilmesi ise özünde güçlü ve istikrarlı bir ekonominin varlığına dayanmaktadır. Güçlü ekonomi ise üretim ile mümkündür.

Üretimin ülke ekonomilerindeki değeri GSYİH ile ölçülmektedir. Bugün büyümenin göstergesi olarak kabul edilen GSYİH’de artış ve özellikle de istikrarlı ve sürdürülebilir bir artış hangi unsurlara bağlı sorusu birçok bilimsel çalışmanın da temelini oluşturmaktadır.

Ekonomik büyümenin sağlanması ve istikrarlı olması hangi koşullara bağlı sorusunu yanıtlamak üzere yapılan çalışmalar, dış ticaret faaliyetleri ve büyüme ilişkisi yönünde çok sayıda sonucu içermektedir. Dış ticaret faaliyetlerinin ülke ekonomilerine doğrudan ve dolaylı etkileri sebebiyle de dış ticaret politikaları ülkelerin ekonomiye müdahale için tercih ettikleri temel politikalar arasında yerini almıştır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, büyüme açısından ülkeler bazında ihracat faaliyetlerinin ekonomik büyüme ile ilişkisi önemli bir bilimsel araştırma konusu teşkil etmektedir.

Bu çalışmada dış ticaret faaliyetlerinin ekonomi ve ekonomik büyüme ile ilişkisinin öneminden hareketle Türkiye için İngiltere ile olan ihracat faaliyetleri ve büyüme ilişkisi araştırılacaktır. Çalışmada taraf ülke olarak İngiltere’nin seçilme sebebi Türkiye ile olan köklü ticari ilişkileridir.

Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve/Literatür

Dış ticaret, uluslararası alanda belirli bir bedel ödenerek mal veya hizmetlerin değişimi, transferleri şeklinde ifade edilmektedir. Aynı zamanda dış ticaret ülke sınırları dışında iki farklı ülke arasında olabileceği gibi, yakın çağda oluşan küresel entegrasyonlar sonucu ülkeler arasında yapılan serbest ticaret anlaşmaları yolu ile de yapılmaktadır (Köksal, 2016). Dış ticaret ile yaşamın bütünü en başta da ekonomi etkilenmektedir (Adıgüzel, 2011, s. 17).

Ülkelerin bir kısmının ürün ile hizmetleri, üretimlerine ilişkin mevcut kaynakları farklı ülkeler ile kıyaslandığında daha avantajlı durumda olabilmektedir (Tunç, 2004). Bu

bağlamda ülkeler birçok farklı sebeple dış ticaret yapmaktadır. Aşağıda ülkeleri dış ticaret yapmaya yönelten gerekçeler yer almaktadır:

- Fiyat Farklılıkları
- Mal Farklılıkları
- Ülke İçi Üretim Yetersizliği
- İç Talep Karşılandıktan Sonraki Üretimin Değerlendirilmesi
- Sermaye Birikimi Sağlanması

Geleneksel Dış Ticaret Teorileri

Coğrafi keşifler ve kolonileşmeler, seyahatler beraberinde ürün hareketliliğini de yani dış ticareti de getirmiştir. Böylece dış ticaret ekonomik yaşamda keskin izler bırakmaya başlamıştır ve bu alanda kuramsal çalışmalar ortaya çıkmıştır (Yılmaz, 2016).

Merkantilizm geleneksel dış ticaret teorileri içerisinde ön plana çıkan ilk teoridir. Dış ticarete ihracatın teşvikini ve ithalatın önlenmesini vurgulamaktadır. Söz konusu ekol 1500-1750 yılları döneminde gündemde olmuştur (Gerber, 2011). Merkantilizm, özünde politik ve politik ekonomi konularıyla ilgilenmiştir (Magnusson, 2007). Merkantilizmde altın ve kıymetli maden rezervini artırmak için diğer devletlere ihracat yapmak ve dış ticarete hacmin genişletilmesi önemlidir (Parçalı, 2017).

Fizyokrazi, Fransa'da 18. yüzyılda ortaya çıkmıştır ve devlet politikalarının doğal işleyişe müdahale etmemesi görüşüne dayanmaktadır. Bütün zenginliğin kaynağının toprak olduğu inancını benimsemektedir (Samuels, 1962, ss.145-162). Fizyokrazi'ye göre ekonomi kendiliğinden düzene girecektir ve "*Laissez faire laissez passer*" yani "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" prensibi geçerlidir. Dış ticareti verimsiz olarak görmüşlerdir ama serbest ticaret yaklaşımını benimsemişlerdir. Bunun sebebi doğal düzeni savunmalarıdır (Bilgili, 2013). Merkantilistlerin ticaret görüşü Adam Smith tarafından reddedilmiştir ve serbest ticaret ülkelerin zenginlik kaynağı olarak kabul edilmiştir. Bu görüş çerçevesinde uluslararası ticaret ilk defa bilimsel olarak açıklanmıştır (Smith, 2007).

Mutlak Üstünlükler Teorisi iki ülke arasındaki ticareti açıklamaktadır ve bu iki ülkeyi ise iki mallı olarak modellemiştir. Buna göre iki ülkeden hangisi bu iki maldan birinde daha az verimliyse ya da kesin olarak avantajsız konumda ise o zaman her iki ülke de

mutlak üstün olduğu malın üretimi konusunda uzmanlık kazanmalıdır. Bu uzmanlaşma sonucunda ise ülkeler mutlak üstünlüğü olan malı mutlak üstünlüğü olmayan malı alabilmek için diğer ülkeyle değiştirir ve kazanç elde eder. Bu yöntemle kaynaklar mümkün olan en verimli şekilde kullanılmış olacaktır (Salvatore, 2016).

David Ricardo (1817) karşılaştırmalı üstünlükler teorisini geliştirmiştir ve verimlilik farkının mutlak olmadığını öne sürmüştür. Ricardo'ya göre verimlilik farklılıkları görecelidir ve bu sayede dış ticaret kazançları belirlenebilmektedir (Salvatore, 1990). Teori, maliyet farklılıklarından doğan dış ticareti açıklamada başarılı olmuştur ancak söz konusu maliyet farklılıklarının sebebini açıklayamamıştır (Gerber, 2011).

1919'da Eli Heckscher ve ilerleyen yıllarda ise Bertil Ohlin faktör konusunda çalışmışlardır. Bu çalışmalar sonucunda Heckscher-Ohlin Teorisi olarak da adlandırılmaktadır (Karluk, 2003). Teori 30 yılı aşkın bir süre boyunca dış ticaret literatüründe egemen olmuştur (Ethier, 1984, ss. 131-184). Teori, dış ticaretin faktör açısından farklı yoğunluklu ülkeler ile olabileceğini savunmaktadır. Nihayetinde faktör fiyatları eşitlendiği vakit ticaretin biteceğini belirtmektedir (Terzi ve Pata, 2017, s. 169).

Faktör Donatımı Teorisine göre, tüm ülkelerin birbirlerinden değişik faktör donatımına sahip oldukları ve ülkelerin yapısal açıdan bol ama ekonomik açıdan ucuz olan faktörde uzmanlaşması gerekmektedir (Feenstra, 2015).

Faktör Fiyatları Eşitliği incelendiğinde ise, her bir ülkenin mukayeseli olarak üstünlüğü olan ucuz ve bol faktör açısından uzmanlaşma yoluyla üretimini yaptığı malı ihraç edip, yüksek fiyatı olan ve kıt olan faktörün kullanıldığı ürünü ithal etmesi gerektiği ifade edilmektedir. Dış ticaretin serbestleştirilmesi, ülkelerin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip oldukları malların üretiminde uzmanlaşmalarını sağlamaktadır ve bol olan faktörlerine talep sebebiyle söz konusu faktörlerin fiyatları artmaktadır. Bunun yanı sıra nispeten az bulunan üretim faktörlerine yönelik talep miktarı sebebiyle de bunların fiyatları azalmaktadır. Bu işleyiş ülkedeki gelir eşitsizliklerinin azalmasını sağlayacaktır (Gökalp, Baldemir & Akgün, 2011, s. 87-104).

Rybczynski tarafından ortaya konan ve uluslararası ticareti yapılan iki mal ve faktör donatımını kapsayan teori, bir ülkenin dünya ticaretinden daha az pay almasının ve bu ülkenin faktör yapılarından herhangi bir tanesinde artış olmasının o malda üretim

artışına sebep olacağını ifade etmektedir. Ancak buna karşın kıt malın üretimi azalmaktadır (Rybczynski, 1978).

Leontief faktör donatımı teorisini test etmiştir, Bunun için ise ABD ekonomisi açısından 1947 yılına ait dış ticarete ilişkin veriler için 1 milyon dolar bazında ihraç ve ithal ikamesi ürünlerin bulunduğu sepetler oluşturmuştur. Çalışma sonucu ABD tarafından sermaye-yoğun mal ithal edildiği, emek-yoğun mal ihraç edildiği ortaya konmuştur. ABD söz konusu dönemde dünyanın sermaye açısından en zengin ülkesi olarak görülmektedir. Leontief paradoksu ABD'nin işçi niteliği bakımından farklılığı ve üstünlüğü ile açıklamıştır (Leontief, 1959, s. 246-407).

Modern Dış Ticaret Teorileri

Donald Beaumont Keesing ve Peter Kenen Nitelikli İşgücü Teorisi'ni geliştirilmişlerdir (Krugman, Obstfeld ve Melitz, 2012). Nitelikli işgücü bakımından zengin olan ülkeler, söz konusu iş gücünü gerektiren mallarda, niteliksiz iş gücü bakımından zengin olan ülkeler ise sahip oldukları emekle ürettikleri mallarda uzmanlaşmaktadırlar (Seyidoğlu, 2015).

Teknoloji Açığı Teorisi, 1961'de Posner tarafından geliştirilmiştir. Geleneksel uluslararası ticaret teorilerinde yer verilen her ülkede aynı üretim fonksiyonlarının bulunmasına ilişkin görüş, Teknoloji Açığı Teorisinde benimsenmemiştir ve reddedilmiştir. Bunun gerekçesi ise ülkelerin teknik bilgi bakımından farklı olmalarındır (Posner, 1961, s. 323–341). Faktör donanımından bağımsız olarak ülkeler teknik bilgi ve yeterlilik farkları sebebiyle ticaret yapabilmektedirler. Bir ülke teknik ilerleme sağladığında maliyet avantajı da elde edecektir, diğer ülkeler de bu ülkeyi taklit edeceklerdir ve üretim yapacaklardır. Bu döngüde ülkeler ticaret yapacaklardır (Şimşek, 2005).

Bir başka teori 1960'larda Raymond Vernon tarafından geliştirilmiştir ve standardizasyon sürecini odağına almaktadır (Salvatore, 1998). İlk evre yeni ürün evresidir ve yeni teknolojiye sahip ülke ihracat yerine iç talebe yönelik üretim yapmaktadır (Dura, 2000, s. 1-16). İkinci aşama ülkenin ihracata geçiş aşamasıdır ve üçüncü ve son aşama ise ürünün hem iç piyasada hem de ülke dışında taklit edildiği aşamadır. Teorinin temelinde geniş iç piyasaya sahip olan ülkelerin ölçek ekonomileri avantajından faydalanmasıyla üretimde azalan maliyetler sağlamaları yer almaktadır.

Benzer tercihler ürün için ihracatçı olan ülke ile benzer özelliklerde farklı bir ülkenin söz konusu ürünü satın almak isteyen tüketicilerinin tercihler bakımından benzerliğini ifade etmektedir (Aksu, 2014, s. 351-392). Teori Burenstam Linder tarafından 1961 yılında geliştirilmiştir ve dış ticareti, kişi başına düşen gelir farkları ile açıklamaktadır (Karluk, 1998).

Geleneksel dış ticaret teorileri tam rekabet varsayımı dahilinde işlemektedir. Ancak aksak rekabet koşullarının var olduğu kabul edilen teoriye göre, ürünler homojen değildir ve farklılaştırılmışlardır. Teori, iki yönlü ticaret ve ölçek ekonomileri ile açıklanmaktadır (Helpman, 1981).

Ekonomik Büyüme

Ekonomik büyüme kavramı makro iktisadi açıdan en mühim unsurlardan birisidir ve ülkelerin küresel arenadaki en önemli ekonomik güç göstergesidir. Ana hatları ile ekonomik büyüme kavramı, ülkenin belli bir zaman dilimi içerisinde üretim kapasitesi ile üretilen mal ve hizmet miktarında gerçekleşen yükselme olarak ifade edilmektedir. Bu husus da GSYİH ile değerlendirilmektedir ve GSYİH'nin farklı mevcudiyetleri olduğu gibi ekonomik büyümenin de vardır. Ülkeler birbirinden farklı gelişim göstermekte ve farklı özelliklere sahip olarak var olmaktadır. Bu nedenle de her ülkenin büyüme modeli birebir diğer ülkelerle ayı olmamaktadır. Aşağıda büyüme türlerine yer verilmektedir (Kesgingöz ve Burak, 2022):

- Spontane Büyüme: Devletin ekonomiye müdahalesi en az düzeydedir.
- Planlı Büyüme: Mevcut kıt kaynakların kullanımı planlanmaktadır.
- Kapalı Büyüme: Dış ticaret azdır ve mal üretimi yurtiçinde gerçekleşmektedir.
- Açık Büyüme Liberalleşme yoluyla dışa açık bir ekonomik büyüme gerçekleşmektedir.
- Durgun Büyüme: Kişi başına düşen gelir sabittir ve bu sebeple de büyüme oranı durgun bir eğri meydana getirmektedir.
- Dengeli Büyüme: Sektörler arası iş birliği mevcuttur.
- Dengesiz Büyüme: Büyümede başarısızlık söz konusudur.
- Üstel Büyüme: Nüfus artışı kontrolsüzdür ve kontrol edildiğinde gerçekleşmektedir.

- İşsiz Büyüme: Nüfus artışı sebebiyle işsizlik vardır ancak büyüme söz konusudur.
- Acımasız Büyüme: Büyümenin olumlu etkileri herkese eşit yansımamaktadır.
- Sessiz Büyüme: Sosyal, kültürel, bireysel alanlarda bir düzen haiz olmamasına rağmen büyüme vardır.
- Köksüz Büyüme: Büyüme sürecinde toplumsal yozlaşma.
- Geleceksiz Büyüme: Büyüme yenilenemeyen kaynaklarla gerçekleşmektedir.

Ekonomik büyüme türlerinin çeşitliliği olduğu gibi, büyüme teorileri de farklılık göstermektedir.

Dış Ticaret - Ekonomik Büyüme İlişkisi

Dış ticaret faaliyetlerinin ülkelerin makro ve mikro ekonomik yapıları ve bu yapıların işleyişleri üzerindeki etkileri ekonomi biliminin konusu içerisinde yer almaktadır. Ancak ekonomi bilimi dahilinde dış ticaret faaliyetlerinin incelenmesi ilk aşamada Adam Smith tarafından 1776'da yayımlanan *Ulusların Zenginliği* eseri ile başlamıştır. Bu sebeple dış ticaret ve ekonomi ilişkisinin bilimsel temelleri Adam Smith tarafından atılmıştır demek mümkündür.

Adam Smith'in dış ticarete bilimsel yaklaşımı ilk olsa da son değildir. Smith ile başlayan dış ticaretin bilimsel olarak açıklanması süreci bugün de devam etmektedir. Özellikle ekonomik büyümeyi açıklamak üzere kurgulanan çalışmalar ve teoriler dış ticaret faktörünü önemli bir noktadan ele almaktadır.

Smith'e göre dış ticaret ekonomik büyümeyi iki yolla etkilemektedir. Bunlardan bir tanesi üretim ölçeği ile gerçekleşirken, söz konusu üretim artışıyla birlikte işbölümü gelişmektedir. Bir diğer husus ise Arz Fazlası Teorisidir. "dış ticaret büyümenin itici gücüdür" görüşü bu teoriden hareket etmektedir ve ekonomide bulunan toprak fazlası, ulusal talepteki darlık sebebiyle dış ticarete artışa neden olmaktadır (Topcu, 2017).

Ricardo ise, ülkelerin kıt kaynaklarının dış ticaret ile daha verimli sektörlere yönlendirilebileceğini savunmaktadır. Dış ticaret ekonomik büyüme ilişkisine gerek klasik büyüme teorileri gerek modern büyüme teorileri açıklama getirmeye çalışmıştır. Ancak bugün dahi ülkeler ya da politikalar bazında dış ticaret ve ekonomik büyüme ilişkisi tek tip bir açıklamaya sahip değildir. Modern ya da diğer adı ile Yeni Ekonomik

Büyüme Teorileri tarafından teknolojik değişim içsel olarak tanımlanmaktadır ve sadece dış ticaret ilişkisi olan devletlere yayılmasının mümkün olduğunu belirtmişlerdir (Zahonogo, 2016).

Tablo 1. Dış Ticaret Ekonomik büyüme İlişkisi

Yazar	Dönem	Yöntem	Sonuç
Özel (2018)	2000-2017	Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik Testi	İhracat ve Büyüme Arasında Çift Yönlü Nedensellik Tespit Edilmiştir.
Akkaş ve Öztürk (2018)	2001-2014	Toda-Yamamoto Yöntemi ve Hacker ve Hatemi-J Bootstrap Testi	İhracat ve Büyüme Arasında Çift Yönlü Nedensellik Tespit Edilmiştir.
Abdulgaliyev ve Arsakhanova (2019)	2016 (1Q-4Q)	Sentez Yöntemi, Tümdengelim Yöntemi ve Tümevarım Yöntemi	Ekonomik Büyüme İçin İhracat ve İthalat Gereklidir.
Zhabynets (2020)	2012-2017	Sistematik Yaklaşım, Mekânsal Analiz, İstatistiksel Analiz ve Gruplama	Hizmetler Sektörü Dış Ticareti Bölge Gelişiminde Önemlidir.
Türkmen ve Özbek (2021)	1967-2017	Dinamik Panel Veri ve Konya Nedensellik Testi	İhracat ve Ekonomik Büyüme Arasında Çift Yönlü Nedensellik İlişkisi Tespit Edilmiştir.
Baktemur (2021)	2003Q1-2020Q3	Doğrusal Olmayan Nedensellik Testi	İhracattan Büyümeye Doğru Tek Yönlü Nedensellik İlişkisi Vardır
Yılğör, Karahan ve Öndes (2021)	2002-2018	Hatemi-J Eşbütünleşme ve Toda-Yamamoto Nedensellik Testi	İhracata Dayalı Büyüme Modeli Desteklenmektedir.
Karakuş ve Atabey (2021)	1988-2019	Var Analizi	İhracatın Ekonomik Büyüme Üzerinde Etkisi Olmadığı Ama Genç İşsizliği Etkilediği Tespit Edilmiştir.
Şeker ve Akpolat (2022)	1990-2020	ARDL(NARDL) Modeli, Toda-Yamamoto, Granger Nedensellik Testi	İhracattan ve İthalattan DYY'ye Doğru Tek Yönlü Granger Nedensellik, NARDL Modeli Sonuçlarına Göre İse İhracattaki Azalışların Doğrudan Yabancı Yatırımcıları Azaltıcı Etkisinin, İhracattaki Artışların DYY'yi Artırıcı Etkisi Vardır.
Çatalbaş (2023)	1980-2020	Gregory-Hansen Eşbütünleşme	Uzun Dönemde, İhracat Ekonomik Büyüme Üzerinde Anlamlı Bir

Analizi ve Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi	Etkiye Sahiptir ve Sınamasında İthalat ve Ekonomik Büyüme Arasında Karşılıklı Nedensellik İlişkisi Vardır. Ayrıca İhracattan İthalata ve Ekonomik Büyümeye Doğru Tek Yönlü Nedensellik Vardır.
--	--

Yöntem

Ekonomik büyüme, ülkelerin küresel güç olmaları ve toplumsal refahlarının yükselmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple ekonomik büyümede etken olan unsurlar merak konusudur. Bilimsel çalışmalar içerisinde sıklıkla dış ticaret ve özellikle de ihracat faaliyetlerinin ekonomik büyüme üzerinde etkili olup olmadığı araştırılan konular arasında yer almaktadır. Bu çalışmada Türkiye’den İngiltere’ye olan ihracat ile ekonomik büyüme için uzun dönem ilişkisinin varlığının araştırılması amaçlanmıştır.

Araştırmanın Kapsamı ve Modeli

Araştırma, Türkiye’den İngiltere’ye olan ihracat ile ekonomik büyüme için ilişkisinin belirlenmesi amacıyla ARDL sınır testi analizi yardımıyla yapılmıştır. Analizlerde 2004-2023 dönemindeki yıllık veriler kullanılmıştır.

Çalışmada kullanılan değişkenler arasındaki ilişkinin belirlenmesi amacıyla kullanılan ekonometrik model;

$$\log(\text{BUYUME})_t = \alpha + \beta_1 \log(\text{IHR})_t + \varepsilon_t \text{ gibidir.}$$

Araştırma modelinde yer alan denklemde log ifadesi tüm değişkenlerin logaritmasının alındığını ifade etmektedir. α ifadesi denklemde yer alan sabit terimi, ε ifadesi hata terimini, β katsayısı ise bağımsız değişkeni ifade etmektedir. t ise analizde kullanılan yılları ifade etmektedir.

Araştırmada kullanılan örneklem grubuna ait 2004-2023 dönemi yıllık verileri üzerinden E-views programı kullanılarak analizler yapılmıştır. Yıllık veriler olmaları nedeniyle mevsimsel analizler yapılmamıştır.

Değişkenler arasında uzun dönem açısından koentegrasyon ilişkisi varlığı bakımından iki husus sınanmaktadır. Bunlardan biri her iki değişken için de birinci farkların

durağan olması iken, ikinci şart söz konusu değişkenlerin kullanılmasıyla gerçekleştirilen regresyon için tahminlenen hata teriminin durağan olması konusudur. Söz konusu koşulları sınamak için en çok kabul edilen test Dickey-Fuller (DF) testidir. Yapılan analizlerde otokorelasyon sorunu oluşmaması için ise Augmented Dickey-Fuller (ADF) testi yapılmaktadır (Utkulu, 2003, s. 45-61).

Sabit terim ve trend yok;

$$\Delta y_t = \beta y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \alpha_i \Delta y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (1)$$

Sabit terimli denklem;

$$\Delta y_t = \beta_0 + \beta_1 y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \alpha_i \Delta y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (2)$$

Sabit terim ve trend var;

$$\Delta y_t = \beta_0 + \beta_t + \beta_1 y_{t-1} + \sum_{i=1}^k \alpha_i \Delta y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3)$$

ADF testinde yukarıda yer alan tüm denklemlerde serilerin durağanlığının sağlanması için β_1 katsayılarının negatif işaretli ve istatistiksel açıdan anlamlı bulunması gerekmektedir.

$H_0: \beta_1 = 0$ Seri birim köklüdür

$H_1: \beta_1 < 0$ Seride birim kök yoktur, durağandır

Değişkenlerin durağanlıklarının sınanması için Phillips-Perron (PP) ile Kwiatkowski-Philips-Schmidt-Shin (KPSS) Birim Kök Testi birim kök testleri de yapılmaktadır.

Değişkenler arasındaki ilişkilerin tespit edilmesi amacıyla yapılan Engle ve Granger (1987) tarafından bulunmuştur (Mert ve Çağlar, 2019, s. 251). Eş bütünleşme analizi ile de bütünleşik zaman serileri arasında uzun dönem ilişkinin varlığı tespit edilmek

amacıyla geliştirilmiş bir yöntemdir. Fark alması nedeniyle değişkenler arasında kısa ve uzun dönemli bilgileri korur ve bu açıdan avantaj sağlamaktadır. Ayrıca her bir eş bütünlüştük seri için hata düzeltme modelini oluşturabilir. Bu açıdan kısa ve uzun dönem ilişkileri ayırt etmeyi sağlar (Işık vd, 2004).

Analiz için birkaç yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; Engle-Granger (1987), Johansen (VECM) ve ARDL Yaklaşımlarıdır. Bu çalışmada, değişkenler arasındaki ilişkileri ortaya koymak amacıyla, ARDL sınır testi yöntemi kullanılmıştır.

ARDL modeli için ilişki denklem değil, otoregresif dağıtılmış gecikme ile ifade edilmiştir (Sevüktekin, Çınar, 2017).

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \beta_1 Y_{t-1} + \beta_2 X_{t-1} + \sum_{i=1}^p \alpha_{1i} \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=0}^q \alpha_{2i} \Delta X_{t-i} + \varepsilon_t \quad (4)$$

Denklemden yer alan p ifadesi bağımlı değişkendeki optimal gecikme sayısını, q ise bağımsız değişkendeki optimal gecikme sayısını ifade etmektedir. β_0 , β_1 , β_2 , α_{1i} , α_{2i} ise katsayıları ifade etmektedir. Δ ifadesi ise değişkenin farkıdır.

Değişkenler arasındaki ilişkinin tespiti amacıyla oluşturulan hipotez;

$H_0 = \beta_1 = \beta_2 = 0$ şeklindedir (Çelik ve Tufan, 2021, s. 2875-2889).

Değişkenler arasında bir ilişki tespit edildikten sonra uzun dönem ARDL modelleri tahmin sürecine geçilmesi gerekmektedir (Çelik ve Tufan, 2021, s. 2875-2889).

$$Y_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^p \alpha_{1i} Y_{t-i} + \sum_{i=0}^p \alpha_{2i} X_{t-i} + \varepsilon_t \quad (5)$$

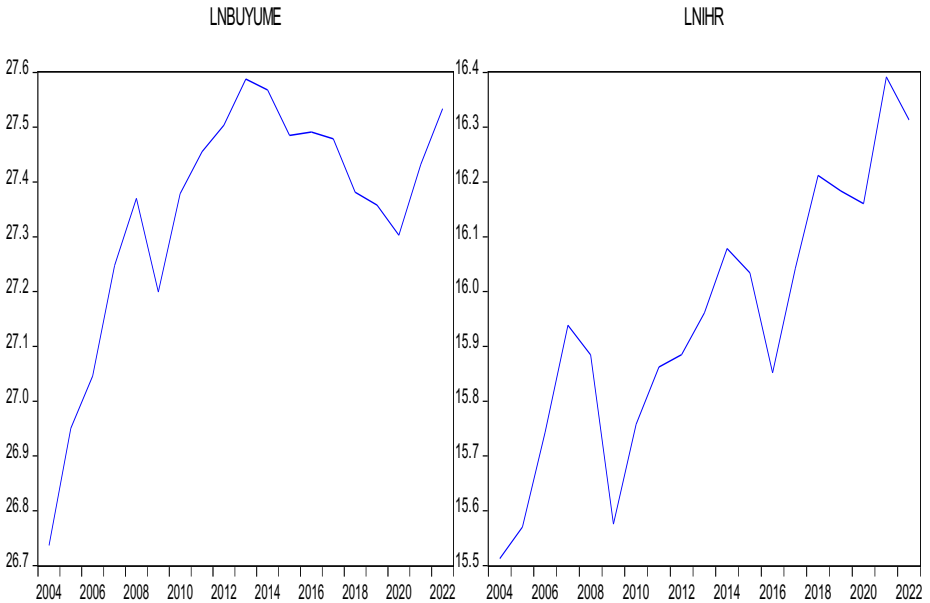
Uzun dönem katsayıları tahmininin ardından, hata düzeltme modeli kurulmaktadır. Sonrasında ise kısa dönem katsayıları tespit edilmektedir (Çelik ve Tufan, 2021, s. 2875-2889).

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \beta_1 EC_{t-1} + \sum_{i=1}^p \alpha_{1i} \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=0}^q \alpha_{2i} \Delta X_{t-i} + \varepsilon_t \quad (6)$$

Denkleimde yer alan EC ifadesi hata düzeltme terimini göstermektedir. Hata düzeltme terimi istatistiksel olarak anlamlı olmalıdır ve katsayısı negatif işaretli olmalıdır.

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde, yapılan veri analizi sonucunda elde edilen bulgular yorumlanarak yer almaktadır. Bu çalışmada Türkiye’de 2004-2023 yıllık verileri kullanılarak, Türkiye’den İngiltere’ye olan ihracatın ekonomik büyüme üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Veriler Türkiye İhracatçılar Meclisi ve Dünya Bankası internet sitesinden temin edilmiştir. Analizlerde tüm değişkenlere logaritma alma işlemi uygulanmıştır. İhracat verisi IHR ile ekonomik büyüme verisi ise BUYUME ile kodlanmıştır.

Şekil 1. Değişkenlerin Grafikleri

Değişkenlere ait zaman seyir grafikleri Şekil 1’de yer almaktadır. Büyüme verisinde de ihracat verisinde de yukarı yönlü bir seyir olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

	Ort	Med	Max	Min	Stn. sapma	Çarpk	Basklık	normlk
Lnİhracat	15,94	15,93	16,39	15,51	0,24	-0,05	2,25	0,79
LnBüyüme	27,34	27,38	27,58	26,73	0,22	-1,34	4,14	0,03

Tablo 2’de değişkenlerin tanımlayıcı istatistikleri yer almaktadır. Logaritması alınan ihracat verisinin ortalaması 15,94, medyanı 15,93, maksimum değeri 16,39 ve minimum değeri 15,51’dir. Yine ihracat verisinin standart sapması 0,24, çarpıklığı -0,05, basıklığı ise 2,25’tir. Logaritması alınan büyüme verisinin ise ortalaması 27,34, medyanı 27,38, maksimum değeri 27,58 ve minimum değeri 26,73’tür. Yine büyüme verisinin standart sapması 0,22, çarpıklığı -1,34, basıklığı ise 4,14’tür.

Tablo 3. Geleneksel Birim Kök Testleri

LnIHR	ADF		PP		KPSS	
	Sabit	Sabit ve trendli	Sabit	Sabit ve trendli	Sabit	Sabit ve trendli
Test ist.	-0,65	-2,65	-1,21	-2,30	0,70	0,17
5%	-3,06	-3,71	-3,04	-3,69	0,46	0,14
LnBUYUME	ADF		PP		KPSS	
	Sabit	Sabit ve trendli	Sabit	Sabit ve trendli	Sabit	Sabit ve trendli
Test ist.	-3,52	-2,73	-4,04	-2,89	0,461	0,17
5%	-3,04	-3,69	-3,04	-3,69	0,463	0,14

Değişkenlerin durağanlıklarının tespiti için geleneksel birim kök testleri uygulanmıştır.

H_0 : Seri birim köklüdür.

H_1 : Seri durağandır.

Tablo 3’te yer aldığı üzere, logaritmik büyüme değişkeni düzeyde durağan olarak tespit edilmiştir. Logaritmik ihracat değişkeni ise düzeyde birim köklüdür. Düzeyde birim köklü olan ihracat değişkeninin birinci mertbe farkı alınmıştır.

Tablo 4. Geleneksel Birim Kök Testleri – Birinci Farklar

LnIHR	ADF	PP	KPSS
Test ist.	-4,57	-4,00	0,37
5%	-1,96	-1,96	0,46

H_0 : Seri birim köklüdür.

H_1 : Seri durağandır.

Tablo 4’te yer aldığı üzere logaritmik ihracat değişkeni birinci farkında durağan hale gelmiştir.

Değişkenler durağan hale getirildikten sonra ARDL modeli uygulanması için uygun ortam oluşmuştur. Tablo 4'te değişkenler arasındaki ilişkinin sınanması amacıyla gerçekleştirilen ARDL Modeli sonuçları yer almaktadır.

Tablo 5. ARDL Modeli

Test ist.	Değer	Olasılık	n=1000	
F ist.	3,98	10%	3,02	3,51
		5%	3,62	4,16
		1%	4,94	5,58
k	1			

H_0 : Değişkenler arasında ilişki yoktur.

H_1 : Değişkenler arasında ilişki vardır.

Tablo 5'te yer alan sonuçlar incelendiğinde, F sınır testi istatistiğinin sadece %10 için hesaplanan kritik değerden yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Olasılık değeri olan %10 değeri için F değeri ($F=3,98>3,51$) yani H_1 bu model için uygundur. Bu nedenle ARDL modelinde bulunan değişkenler arasında %10 anlamlılık düzeyinde istatistiksel açıdan bir denge ilişkisinin olduğu söylenebilir.

Tablo 6. ARDL Uzun Dönem Modeli

Değişken	Katsayı	Std.hata	T ist	Olasılık
Lnihr	0,70	0,11	6,31	0,00
Lnbuyume	0,27	0,14	1,93	0,07
C	7,63	2,41	3,15	0,00

Tablo 6'da ARDL modelinin uzun dönem katsayılarını içeren veriler bulunmaktadır. Uzun dönem katsayılarına bakıldığında; logaritmik ihracat değişkeninin istatistiksel olarak anlamlı olmasının yanı sıra pozitif bir etkisinin de bulunduğunu söylemek mümkün olacaktır. Buradan hareketle, ihracat değişkeninde %1'lik bir değişimin büyüme üzerinde %0,70 oranında pozitif bir etkisi var demek mümkündür. Yani analize ait olan dönem boyunca Türkiye'den İngiltere'ye olan ihracatta meydana gelen artış veya azalışların ekonomik büyümeyi aynı oranda etkilediği görülmektedir.

Tablo 7. ARDL Kısa Dönem İlişki ve Hata Düzeltme Modeli

Değişken	Katsayı	Std.hata	T ist	Olasılık
D(Lnihr)	0,27	0,12	2,19	0,04
CointEq(-1)*	-0,29	0,08	-3,69	0,00

Tablo 7’de ARDL Modelinde kısa dönem katsayıları ile hata düzeltme terimi bulunmaktadır. Tabloda yer alan veriler incelendiğinde, hata düzeltme terimi için hesaplanan katsayının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif olduğu görülmektedir. Buna istinaden modelde hata düzeltme mekanizmasının işlediğini ifade etmek mümkündür.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Ülkelerin dış ticaret faaliyetleri vasıtasıyla istenilen ekonomik yapı ve konuma gelmek üzere politikalar uyguladıkları bilinen bir gerçektir. Bu politikaların hem ülke ekonomik yapısını hem de büyümede sürdürülebilirliği sağlama açısından önemi son derece büyüktür. Bu sebeple ihracat faaliyetleri de ülkeler açısından büyüme için bir araç olarak görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ihracat faaliyetlerinin ekonomik büyümenin lokomotifinin olup olmadığı en önemli sorulardandır.

Çalışmada, Türkiye’de 2004-2023 yıllık verileri zaman serileri analizleri ile kullanılarak, Türkiye’den İngiltere’ye olan ihracatın ekonomik büyüme üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Değişkenler için durağanlık bulmak niyetiyle geleneksel birim kök testleri içerisinde Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF), Phillips-Perron (PP) ve Kwiatkowski-Philips-Schmidt-Shin (KPSS) Birim Kök Testleri uygulanmıştır. Testler sonrasında değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkileri bulabilmek için Otoregresif Dağıtılmış Gecikme Modeli-ARDL modeli kullanılmıştır. Sonuç olarak, sıfır hipotezi reddedilmiştir. Yani, değişkenler arasında eş bütünleşik ilişki bulunmaktadır. Bu sebeple de uzun dönem ilişkisi analizi ve hata düzeltme modeli uygulanmıştır.

Analizlerin sonuçlarına göre, Türkiye’den İngiltere’ye olan ihracat ile ekonomik büyüme arasında gerçekleşen artış ve azalış birbirine etkilidir. Bu durumda ihracat değişkeninde %1 birim gerçekleşen bir değişimin büyüme üzerinde %0,70 oranında pozitif bir etkisi vardır demek mümkündür. Buna göre, Türkiye’den İngiltere’ye olan ihracatta meydana gelen %1 birimlik artışın ekonomik büyümeyi %0,70 oranında artırdığı tespit edilmiştir.

Kaynakça

Abdulgaliyev, A. M. ve Arsakhanova, Z. A. (2019). Development of foreign trade turnover as factor of economic growth in Caucasus. In *The European*

Proceedings of Social & Behavioural Sciences EpSBS (s. 2734-2743) içinde.
Future Academy.

- Adıgüzel, G. (2011). *Lojistiğin dış ticaret üzerine etkileri ve Türkiye örneği*. [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi].
- Akkaş, İ. ve Öztürk, M. (2016). Türkiye'de ihracat, ithalat ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkilerinin analizi. *Journal of International Social Research*, 9(42).
- Aksu, L. (2014). İktisat ekollerinin iktisadî büyüme konusundaki düşünceleri ve modellerinin analizi. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 106(208), 351-392.
- Baktemur, F. İ. (2021). Türkiye’de ihracat ile ekonomik büyüme arasındaki doğrusal olmayan nedensel ilişkinin analizi. *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1), 80-90.
- Bilgili, Y. (2013). *Karşılaştırmalı iktisat okulları*. 4T Yayınları.
- Çatalbaş, N. (2022). 1980-2020 döneminde Türkiye’de ihracat, ithalat ve ekonomik büyüme arasındaki eşbütünleşme ve nedensellik ilişkileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (73), 15-32.
- Çelik, M. ve Tufan, H. (2021). Türkiye’de hizmet ihracatı gelirleri ve makroekonomik değişkenler arasındaki ilişki. *Social Sciences Studies Journal*, 7(84), 2875-2889.
- Dura, C. (2000). Yeni dış ticaret teorileri: genel bir bakış. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (16), 1-16.
- Ethier, W. J. (1984). Higher dimensional issues in trade theory. *Handbook of International Economics* (1), 131-184.
- Feenstra, R. C. (2015). Advanced international trade: Theory and evidence. *Princeton University Press*.
- Gerber, J. (2011). International economics. *Pearson Education*.
- Gökalp, M. F., Baldemir, E. ve Akgün, G. (2011). Türkiye ekonomisinde dışa açılma ve gelir eşitsizlikleri ilişkisi. *Yönetim ve Ekonomi*, 18(1), 87-104.

- Helpman, E. (1981). International trade in the presence of product differentiation, economies of scale and monopolistic competition: A Chamberlin-Heckscher-Ohlin approach. *Journal of International Economics*, 11(3), 305-340.
- Işık, N., Acar, M. ve Işık, B. (2004). Enflasyon ve döviz kuru ilişkisi: bir eşbütünleşme analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 9(2), 325-340.
- Karakuş, M., ve Özen Atabey, A. (2021). Genç işsizlik, ihracat ve büyüme arasındaki ilişki: Türkiye için ampirik bir analiz. *Alanya Akademik Bakış*, 5(2), 865-882.
- Karluk, R. (1998). Uluslararası ekonomi. *Beta Yayınları, İstanbul*.
- Kesgingöz H., Burak M. (2022). Ekonomik büyümenin temel belirleyicileri. N. Altuntepe (Ed.), *Türkiye'de İktisat Politikaları ve Ekonomik Büyüme (2000-2021)*. Gazi Kitabevi.
- Köksal, M. (2016). *Dış ticaret ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye örneği*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi].
- Krugman P., Obstfeld, M. ve Melitz, M. (2012). *International economics: Theory and policy* (9. Baskı). Pearson.
- Leontief, W., (1959). Factor proportions and the structure of American trade: Further theoretical and empirical analysis. *Review of Economics and Statistics*, 41, 246-407.
- Magnusson, L.G. (2007). Mercantilism. W.J. Samuels, J.E. Biddle ve J.B. Davis (Ed.), *A companion to the history of economic thought* içinde. Doi:10.1002/9780470999059.ch4. (Erişim Tarihi: 10 Ocak 2020).
- Özel, H. A. (2018). Ekonomik büyüme ve dış ticaret ilişkisi: Türkiye örneği. *International Journal of Innovative Approaches in Social Sciences*, 2(1), 73-82.
- Posner, M. V. (1961). *Oxford Economic Papers*, Volume 13, Issue 3, 323–341.
- Rybczynski, T. M. (1978). Faktör tahsisi ve nispi mal fiyatları. (R. Karluk, Çev.). *İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi*, 24, 190-196.
- Salvatore, D. (1990). *International economics* (3.Baskı). Macmillan & Co. Ltd.

- Salvatore, D. (1998), *International economics* (6. Baskı). Prentice Hall.
- Salvatore, D. (2016). *International economics* (12.Baskı). John Wiley & Sons.
- Samuels, W. J. (1962). The physiocratic theory of economic policy. *The Quarterly Journal of Economics*, 145-162.
- Sevüktekin, M., ve Çınar, M. (2017). *Ekonometrik zaman serileri analizi e-views uygulamalı*. Dora yay.
- Seyidoğlu, H. (2015). *Uluslararası iktisat: Teori, politika ve uygulama* (geliştirilmiş 20. Baskı). Güzem Yayınları.
- Smith, A. (2008). *Milletlerin zenginliği*. (H. Derin, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Şeker, K., ve Akpolat, A. G. (2022). Doğrudan yabancı yatırımlar, ihracat ve ithalat ilişkisi: Türkiye için NARDL yaklaşımı ile örnek bir uygulama. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(3), 268-299.
- Şimşek, N. (2005). *Endüstri-içi dış ticaret Türkiye'nin endüstri-içi dış ticaretinin analizi*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi].
- Terzi, H., ve Pata, U. K. (2017). Doğrudan yabancı yatırımlar ve dış ticaret arasındaki ilişkinin analizi: Türkiye deneyimi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi* (18), 167-184.
- Topcu, E. (2017). *İhracata dayalı büyüme hipotezine yeni bir yaklaşım: Türkiye ekonomisi üzerine sektörel bir uygulama*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi].
- Tunç, H. (2004). *Uluslararası ticaret, para, finans*. Alfa.
- Türkmen, S. ve Özbek, S. (2021). İhracat büyümenin itici gücü mü? Gelişmekte olan ülkelerden kanıtlar. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(2), 1470-1484.
- Utkulu, U. (2003). Türkiye’de bütçe açıkları ve dış ticaret açıkları gerçekten ikiz mi? Koentegrasyon ve nedensellik bulguları. *D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*, 18 (1), 45-61.

- Yıldır, M., Karahan, Ö. ve Öndes, H. (2021). Türkiye’de ihracat ile ekonomik büyüme arasındaki etkileşimin analizi. *İzmir İktisat Dergisi*, 36(3), 555-565.
- Yılmaz, Ş. E. (2016). *Dış ticaret kuramların evrimi*. Ankara: Elif Yayınevi.
- Zahonogo, P. (2016). Trade and economic growth in developing countries: Evidence from Sub-Saharan Africa. *Journal of African Trade*, 3(1-2), 41-56.
- Zhabynets, O. (2020). The cities of the western region of Ukraine in international trade in services: *Trends and Prospects of Development*. Erişim adresi: <https://ir.kneu.edu.ua/items/f584cac1-2032-42ab-82c7-f76aff215532>